

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 329(497.1):37.014(497.113)
ОНР

НЕБОЈША ПЕТРОВИЋ
Студентски центар
Нови Сад

ПРОСВЕТНА ПОЛИТИКА КПЈ У ВОЈВОДИНИ 1945-1951

Сажетак: Основни циљ образовне и културне политике КПЈ у Југославији после Другог светског рата, сводио се на неговање и величање традиције НОП-а, борбу против буржоаског идејног утицаја и настојања да млади људи усвоје норме понашања примерених новим друштвеним односима. КПЈ је уложила велику енергију и материјална средства у отварање нових школа, али и у широку акцију описмењавања, као и многобројних течајева...

Кључне речи: образовање, култура, школство, течајеви, КПЈ

Југословенски комунисти образовање су третирали као саставни део класне борбе пролетеријата и као механизам за сузбијање идеолошких остатака грађанског друштва у свести широких маса и њихово васпитање у духу социјализма.

Стога су у првим годинама развоја образовања у Југославији, сходно карактеру друштвено политичког система, државни органи одлучивали о свим битним питањима система и политике васпитања и образовања. Први закон о обавезном седмогодишњем школовању изашао је октобра месеца 1945. године. Новим послератним Уставом (1946) прокламована је једнакост у приступу образовања и обавеза друштва да ствара услове како би школе биле доступне свим слојевима народа. Основна настава је проглашена обавезном и бесплатном. Међутим, материјална база школства није омогућила масовни приступ деце школама. (Стеван Безданов, 1980: 25)

ШКОЛСКА ГОДИНА	Г Р У П А		
	I Основне и нижи разреди осмолетки	II Виши разреди осмолетки и нижи разреди гимназије	III Виши разреди гимназије и учитељске школе
1944/45	126.431		
1945/46	165.767	24.871	5.041
1946/47	155.530	34.898	7.186
1947/48	150.485	43.606	7.999
1948/49	150.005	48.213	11.036
1949/50	142.520	53.695	11.099
1950/51	129.787	55.545	12.563
1951/52	121.597	62.355	12.442

Табела 1. (АВ. Ф.334.): Преглед ученика по школским годинама

Повећање броја ученика у основним школама, иако је мање него у средњим општеобразовним школама, ипак је велико у поређењу са предратним. Оно је дошло нарочито до изражаја у првим годинама после ослобођења и то с једне стране због отварања нових школа у местима која раније нису уопште имала школе, а с друге стране због тога што су се у школу тих година уписивали и они ученици који су закаснили са својим школовањем због разних прилика и који су на тај начин повећали ионако велики број ученика у основним школама. (Школство у ФНР Југославији 1945-1951, 1952: 18)

Власт се сусрела и са многобројним проблемима везаним за школство. Истина, у односу на неке друге крајеве Југославије приступачност деце школама прилично је велика. Наиме, школска мрежа је тако распоређена да у самом месту становања може да похађа 86%, а у њима је до краја 1950 године обухваћено око 70% деце до 14 година старости. (АВ. Ф.334.ај.9118) Међутим, мрежа школа није правилно распоређена. Најслабија је у југоисточном Банату и Срему. Тако је, у Алибунарском срезу тај проценат 29, Вршачком 34, Сремскомитровачком 37 итд. (АВ. Ф.334.ај.9118)

Ипак, деца из сеоских подручја нередовно су похађала школу у зимским месецима. Такође је уочено да је на берзи рада било много деце од десет до петнаест година. (АВ. Ф.334.ај.9117)

С друге стране, постојао је знатан недостатак учитеља. Похађање часова веронауке код великог процента деце школског узраста, као и изигравање одлука и става просветних власти у погледу веронауке од стране наставника и директора школа, нарочито је узнемиравало Покрајински комитет. Такође, квалитет наставе није могао бити на задовољавајућем нивоу јер је у основним школама радило преко 12% нестручних учитеља(претежно у школама са мађарским наставним језиком), на учитељским школама и потпуним гимназијама тај проценат је износио чак, 59%, док је у непотпуним гимназијама прелазило 75%. (АВ. Ф.334.ај.9117)

Наставни језик	учитеља		наставника		професора		укупно
	Квал.	Неквал.	Квал.	Неквал.	Квал.	Неквал.	
Српски	2168	152	334	404	305	20	3383
Мађарски	718	74	146	112	35	3	1088
Словачки	108	8	30	14	6	4	170
Румунски	109	6	5	7	5	-	132
Македонски	17	3	4	1	-	-	25
Русински	41	4	5	1	-	-	52
Словеначки	2	2	-	-	-	-	4
Чешки	4	-	-	-	-	-	4
Немачки	11	-	-	-	-	-	11
свега	3178	249	524	539	351	27	
	3.427		1.063		378		4.868

Табела 2. (АВ. Ф.334): Стање наставног кадра по наставним језицима/на основу података од 15.09.1951./

Нарочита пажња је посвећивана школама за опште образовање. У општеобразовне школе спадају; основна школа, нижа средња и виша средња школа. Свака од ове три школе траје по четири године(4-4-4). Нижа средња школа има две варијанте ниже

разредне гимназије(од I до IV разреда гимназије). После завршених четири разреда основне школе ученици морају да се упишу у више разреде осмолетке или ниже разреде гимназије. (Школство у ФНР Југославији 1945-1951, 1952: 45)

Међутим, од 1949. године, уведе се мере децентрализације и демократизације. Наиме, у Резолуцији Трећег пленума ЦК КПЈ о задацима у школству, заузето је становиште да у начину руковођења нашим школством треба извршити измене које треба да доведу до јачања и већег испољавања иницијативе у самим школама и школским установама као онемогућавање бирократизма у раду органа који руководе школством". Од изузетног значаја за даље токове децентрализације образовања је усвајање става о томе да општи принципи руковођења у школству треба да буду осамостаљивање нижих органа и наставничког кадра. (Стеван Безданов, 19)

После резолуције III Пленума ЦК КПЈ прелази се на осмогодишње школовање. Али, пошто није било могуће сву децу од 11 до 15 година обухватити јединственим програмом, који је израђен за ниже гимназије, ниже разреде потпуних гимназија, више разреде осмогодишњих школа, приступило се остварењу шесторазредних и осморазредних, поред четвороразредних школа. (Основни проблеми обавезног школовања, 1955: 6)

У културном погледу Војводина је била знатно изнад југословенског просека. Међутим, културна заосталост и знатан проценат неписмених, пре свега у селима, нарочито из редова колониста, били су велики проблем који је стајао пред КПЈ.

Основни циљ културне политике власти био је Однос месних партијских руководстава и чланова Партије према културном раду, као и њихов метод руковођења, могао је, такође, у знатној мери утицати на резултате културно-просветног рада међу сељаштвом. Просветни рад Партије суочавао се и са високим степеном неписмености односно ниским образовним нивоом комуниста.

Тежиште рада усмерено је на описмењавање и санирање проблема у просвети. У Војводини је пре Другог светског рата било неколико десетина хиљада неписмених људи, махом из редова сељаштва. Од тога је у 1945. години описмењено 9.100 лица,

а у 1946. и 1947. години 23.973. Ипак, Покрајински комитет није био задовољан постигнутим резултатима, сматрајући да се програм описмењавања у Војводини није спроводио потребном динамиком, у првом реду због тога што се та акција свела на рад само просветних органа, док су се партијске организације дистанцирале од руковођења њоме. Наиме, помоћ МНО није била одговарајућа, у многим селима постојале су тешкоће у обезбеђивању просторија за течајеве. (Основни проблеми обавезног школовања, 1955: 6)

Покрајински комитет није био задовољан резултатима описмењавања ни у 1947. години. Одговорним су сада сматране агитпроп комисије, које се по мишљењу ПК нису у правој мери ангажовале, већ је кампања спроводена кроз директиве власти, без довољне подршке масовних организација. Стога је ПК наложио да се на плану описмењавања развије кампања и у штампи, али тако да се не скривају слаби резултати. Затим да се покрену све масовне организације за помоћ и сарадњу на том пољу. Такође, ПК је послао писмо свим партијским организацијама, од којих се захтевало да се у току зиме сви чланови Партије и СКОЈ-а морају научити читању и писању. (АВ. Ф.334., 1947)

Од масовних организација највећу ангажованост својих чланова у акцији описмењавања пружао је АФЖ, док је омладинска организација остала прилично равнодушна према релативно великом броју неписмених омладинаца. Ипак, у 1947. и 1948. години описмењено је око 20.000 лица. (АВ. Ф.334., 1948)

Власт је настојала да поред течајева за описмењавање у том периоду развија и продужне течајеве. Наиме, уочено је да они који су се описменили махом нису похађали такве течајеве. Стога је одлучено да се оспособи и ангажује на описмењавању што већи број нестручних руководиоца, како би се учитељи који су у великом броју учествовали у борби за описмењавање могли ангажовати на продужним течајевима и уопште на оној врсти наставе која је захтевала већу квалификацију. (АВ. Ф.334., 1948)

После ослобођења ПК је сматрао да треба оживети рад Матице српске и око ње окупити људе који би могли да је развијају у циљу ширења културе и просвете. Оснивањем месних организација Матице српске, кроз њих би се остваривао читав културно-

просветни рад на селу. У том циљу Матици би било препуштено руковођење радом народних универзитета у српским местима на територији читаве Војводине. Месни одбори руководили би читавим културно-просветним радом у датом месту, народним универзитетима, библиотекама и читаоницама, сузбијањем неписмености и слично.

Међутим, убрзо се од плана да се од Матице српске створи централна културна установа Срба у Војводини одустало. У Покрајинском комитету преовладало је мишљење да за стварање такве Матице нема потребе када у Војводини већ постоје организације са истим циљевима и задацима. Матици је намењено да остане културна организација у граду Новом Саду са веома малим чланством, које би у њу улазило на основу заслуга у раду на културном пољу. (АВ. Ф.334., 1947)

Прекретница културно-просветног рада на селу била је 1948. године.¹ У другој половини те године приступило се формирању културно-просветних одбора у задругама. Плански рад и активизација тих одбора, под непосредном контролом и уз помоћ агитпроп комисија, допринео је томе да културно-просветни рад добије сталан, а не сезонски карактер.

Тако је у 1949. години описмењен 3.321 задругар. Просветне течајеве прошло је преко 1.500 задругара. Такође, одржано је 1.213 предавања у СРЗ, на којима је било присутно неколико десетина хиљада задругара. Предавања су имала популарно-научни карактер и била су усмерена на разбијање сујеверја и примитивних навика, али и на оштру критику религије и цркве.

Задруге су 1949. године имале 290 библиотека и читаоница са преко 50.000 књига и брошура, док их је 1947. године било свега 5. Чак 37 задруга имало је позоришне групе, било је исто толико хорова, 20 фолклорних група и 7 оркестара са укупно 5.592 активна учесника. (АВ. Ф.334., 1949)

Исте године било је 256 гостовања аматерских драмских група, а државна позоришта одржала су у селима 148 представа од којих је приличан број изведен у СРЗ. (АВ. Ф.334., 1949) Пре-

¹ На V конгресу донет је програм КПЈ у којем су између осталог постављени и задаци партијским организацијама: борба за социјалистички преображај и унапређење пољопривреде и културно подизање села.

кретница културно-просветног рада била је 1948. година. Наиме, у другој половини те године приступило се формирању културно-просветних одбора у задругама. Плански рад и активизација тих одбора била је под непосредном контролом агитпроп комисија, тако да је културно-просветни рад добијао сталан, а не сезонски карактер.

Исте године формиране су 74 библиотеке, са 49.973 књиге, док је 1947. године било свега 5 библиотека. Одржано је 317 предавања, којима је присуствовало преко 15.000 слушалаца. (АВ. Ф.334., 1948)

Значајну улогу имале су и посете радних колектива из градова сељачким радним задругама. Велики број синдикалних подружница из Београда, Новог Сада, Зрењанина, Суботице, Земуна и осталих индустријских центара учествовао је у подизању културног живота СРЗ.

У документима који се односе на СРЗ Војводине, можемо уочити одређене тенденције. У првим годинама просветно-културни рад у СРЗ развијан је одвојено од исте активности на селу. Такав однос узроковао је подвојеност између задругара и незадругара и негативно је деловао на општекултурни развој војвођанског села.

Изградњом задружних домова у селима у којима је било СРЗ попуњена је осетна празнина у животу села. Многим селима је недостајало једно такво друштвено, али и културно средиште, око кога су се окупљали мештани о празницима, народним весељима и разним другим манифестацијама друштвеног живота.

Борба против грађанских елемената на селу и намера Партије да подигне културни и образовни ниво сељаштва допринели су својеврсној културној револуцији.

Нема сумње да су поједине партијске организације гледале на учешће чланова КП у културном раду претежно као на потребу да се осигура политички поуздано руководство, али не и са становишта подизања културног нивоа сељаштва и самих чланова КПЈ. Такође, културно ангажовање Партије у селима, с обзиром на привредне задатке и многобројне проблеме настале због економских мера, често је сматрано мање корисним радом. С друге стране, руководство КПЈ добро је разумело значај тих активности на

придобијању широких маса за унутрашњополитичке, привредне и међународне акције.

Култура и просвета усмераване су и подстицане од Партије и биле су један сегмент агитационог и пропагандног рада.

Идеолошки рад у народним масама одвијао се углавном кроз предавања, затим кроз марксистичке кружоке, семинаре, читалачке групе, курсеве итд.

Тешко је одвојити културно-просветни од идеолошког рада. Тако су на народним универзитетима у Војводини 1949. године одржана 3.164 предавања са 563.711 слушалаца. Од тога је било 2.006 политичких, 151 задружно и 1012 научно-популарних предавања. (АВ. Ф.334. а.ј.215.)

Као што видимо, при избору тема за предавања претеривало се са политичким у односу на нпр. привредне.

Основна садржина идеолошког рада са народом била је:

- а) разјашњавање проблема задругарства у планској привреди
- б) теоретска разрада Народног фронта као општенородне политичке организације
- в) антиимперијалистичка пропаганда
- г) борба за правилно схватање националног питања
- д) борба против шовинизма и ревизионизма (нарочито у периоду после објављивања Резолуције Информбироа)
- ђ) пропагирање марксизма и лењинизма, нарочито историје КПЈ. (АВ. Ф.334. а.ј.215.)

Пропаганда у вези са тим питањима била је нарочито велика. Тим радом Партија је настојала да васпита народ у духу социјализма и утиче на његово идеолошко везивање за КПЈ.

Међутим, морамо поменути да су од средине 1947. године покренута масовнија предавања за село и пољопривреду, третирајући конкретне и актуелне проблеме. Таквих предавања одржано је у 1947. години 1.200 са укупно 120.000 слушалаца. (АВ. Ф.334., 1947) Тако велике акције КПЈ у циљу организовања пољопривредних предавања заслужују велику пажњу, али и признање Партији. На основу новинских извештаја можемо закључити да су она била радо посећивана, нарочито од колониста.

Колико је власт посвећивала пажњу образовању показује нам и следећи податак. Наиме, буџет просвете у Војводини износио је већ 1945. године 16,3% према буџету Војводине, док 1951. завидних 33,5%. (АВ. Ф.334.)

Нема сумње да је КПЈ у првим годинама после Другог светског рата, постигла значајне резултате у унапређењу образовног система, широком акцијом описмењавања, привредним течајевима и сл. И поред чињенице да су ове активности у великој мери детерминисане идеолошким разлозима, оне су омогућиле квалитетнији и садржајнији живот, пре свега на војвођанском селу.

Литература:

- АВ. Ф.334. а.ј.215.,
 АВ. Ф.334.ај.9117,
 АВ. Ф.334.ај.9118,
 АВ. Ф.334. (1944-1951): *Неки статистички подаци*,
 АВ. Ф.334. *Годишњи извештај ПККПС за Војводину 1947.*,
 АВ. Ф.334. *Годишњи извештај ПККПС за Војводину 1948.*,
 АВ. Ф.334. *Годишњи извештај ПККПС за Војводину 1949.*,
 АВ. Ф.334. *Записник за седнице ПККПС за Војводину одржане 14. новембра 1947.*,
 АВ. Ф.334. *Записник за седнице ПККПС за Војводину одржане 10. децембра 1947.*,
 Безданов, Стеван (1980): *Васпитање и образовање у документима и револуционарној акцији КПЈ*, Нови Сад,
Основни проблеми обавезног школовања, (1955): Београд,
Школство у ФНР Југославији 1945-1951, (1952): Загреб, Београд.

Zusammenfassung: Das Grundziel der Bildungs- und Kulturpolitik der KPJ in Jugoslawien nach dem zweiten Weltkrieg war es überwiegend die Tradition der JVB (Jugoslawischen Volksbefreiungsbewegung) zu pflegen und zu rühmen und der Kampf gegen den Einfluss von Ideen des Großbürgertums und das Bestreben, dass die jungen Leute ihre Verhaltensnormen an die neuen gesellschaftlichen Gegebenheiten anpassen. Die KPJ leistete viel Tatkraft und gab viele materielle Mittel aus um neue Schulen zu eröffnen und auch in eine allgemeine Alphabetisierung, sowie in viele Kurse.

Stichwörter: Bildung, Kultur, Schulsystem, Kurse, KPJ